

**EL PROBLEMA DE LES MINORIES NACIONALS EN EL MARC DE
LA HISTORIA DE LES MENTALITATS.
(Sota l'Antic Règim) ⁽¹⁾
HISTORIOGRAFIA I REALITATS***

Emmanuel LE ROY LADURIE

Aquest és el tema que m'he proposat tractar aquí. És cert, potser, que aquest títol no és molt adequat, encara que penso que entendreu allò que vull expressar.

Es tracta de veure els resultats de les entitats heterogènies que van des de la sensibilitat col·lectiva fins a la literatura popular o dialectal tot passant per la percepció del sagrat. En resum, tot un conjunt que va més enllà de les mentalitats en el seu estricte, però que, de fet, interessa tota una gamma d'actituds mentals fins al nivell plebeu i fins i tot camperol. Es tracta de veure com això pot expressar-se o encarnar-se en el quadre, no pas de la nacionalitat dominant (França-Espanya) sinó de les minories perifèriques i lingüístiques. Si parlés d'Espanya, es tractaria de Catalunya o del País Basc, però la meua incompetència no hem deixa travessar així els Pirineus. Així només tractaré de la perifèria de l'espai francès; les nostres minories, no pas nacionals, la paraula és sens dubte massa forta, sinó lingüístiques són al fi i al cap prou nombroses. N'hi ha sis: Catalans del Rosselló, (evidentment només una petita part del conjunt català), Bascos dels nostres Pirineus occidentals, (igualmente pocs davant del conjunt Basc) Occitans o (i) provençals (la paraula és a vegades discutida) i que constitueixen o més bé constitueixen fins al 1850 la tercera part del nostre hexàgon ⁽²⁾, Bretons (Celtòfons de la Baixa Bretanya), Alsacians, Flamencs i Corses (aquests apassionants a causa de l'extraordinària violència de la seva cultura de la «vendetta» i tradicional). A la geografia del desenvolupament francès, només els alsacians i els flamencs perteneixen a la

(1) *N. del T.*: Quan l'autor parla de l'Antic Règim es refereix al règim de monarquia absoluta existent a França abans de la revolució del 1789.

* Traducció de Francette Muller.

(2) *N. del T.*: el «hexàgon» és entès pels francesos, com a França, ja que el territori francès es pot inscriure en aquesta figura geomètrica.

zona més avançada, des del punt de vista econòmic, polític, militar i també d'alfabetització, zona que des del segle XVII s'extén de manera molt caracteritzada al nord-est de la línia Saint-Malo/Ginebra. De fet, els alsacians es distingeixen, ja a l'antic règim, per una escolarització que els col·loca en primera fila del nostre conjunt nacional juntament amb el nord-est propiament francòfon.

Quant als flamencs, foren ja, al final de l'edat mitjana, així com els seus congèneres dels Països Baixos, notables innovadors en el camp agrícola, cosa que presenta també, de certa manera, un fet cultural, malgrat que la història de les mentalitats no s'ha preocupat gaire, fins ara, d'aquestes qüestions d'agronomia pràctica o popular.

De totes maneres, Flamencs i Alsacians pertanyen a conjunts molt més amplis, respectivament el Neerlandès i el Germànic, i no tindria molt de sentit fer-ne aquí un estudi monogràfic, com a simple sub-conjunt a l'interior de «l'hexàgon». Més val tractar minories autènticament aïllades com a tals i que tenen una veritable autonomia lingüística i cultural, (però evidentment no una autonomia política). Es tracta de Bretanya (no tinc temps de parlar-ne però llegiu «La belle messe», d'Alain Croix), i d'Occitània. La paraula «Occitània» no és més que una expressió geogràfica: designa el conjunt dels països de Llengua d'Oc, llengua bastant pròxima com sabeu, al català. Es poden afegir també els països de llengua franco-provençal que inclouen Saboya i el Delfinat.

En general, ho repeteixo, els països d'Oc són a la part de França menys desenvolupada, situada al sud de la línia Saint Malo-Ginebra. Defineixen allò que es podria anomenar, dins de França, una espècie de «qüestió meridional», utilitzant la manera d'expressar-se dels nostres veïns italians. Els índexs d'alfabetització, d'estatura física i probablement de renda per càpita hi han estat, durant molts anys, més baixos que en el nord-est (al revés d'Espanya on les minories septentrionals catalanes i basques encarnaven, i encara sovint encarnen, les forces de l'energia i del creixement capitalistes).

Tanmateix seria absurd de presentar el Sud d'una manera simplista com un bloc de relativa pobresa, cara al nord més avançat, més modern.

Tal visió no seria completament falsa però, així i tot, menyspreadora i mutiladora.

Sense pretendre refutar del tot aquest punt de vista quasi racista, diguem només que Occitània no és un bloc.

Si voleu, faré la distinció, de manera pedagògica, entre una Occitània feïç i una Occitània profunda. Dos adjectius purament metafòrics però que potser ajudaran a situar les coses: l'Occitània profunda comprèn les regions del Massís Central i també algunes altres zones muntanyoses del país d'Oc, principalment dels Alps del sud i una part dels Pirineus. Es tracta, si s'agafa l'exemple del Massís Central, dels territoris actuals del Cantal, de l'Aveyron i de la Lozera (però des del punt de vista de l'antic règim abans de la formació dels actuals «departaments»).

Són zones de terres pobres, tal com ho deia, terrenys sovint primaris, terres fredes, àcides, inaptes al cultiu del blat. La pagesia té, en aquestes terres, estructures familiars molt fortes, basades en l'autoritat del pare i sobre algunes formes de família arrelada. Es viu intensament la religió catòlica. El protestantisme hi ha penetrat molt poc; l'analfabetisme hi fou, durant molt de temps, predominant.

Es parlava quasi exclusivament l'occità i la llengua francesa tenia poca importància, però aquesta predominança mateixa de la llengua d'Oc no ens ha d'il·lusionar. Aquests «departaments» no han donat quasi cap producció literària en provençal (o occità) durant els segles XVI-XVIII. Queda doncs prou clar que l'occitanisme ací, és més correlatiu de sub-desenvolupament que d'iniciatives culturals originals.

En oposició a això, es pot parlar d'una Occitània feliç tractanse, evidentment, d'una felicitat molt relativa. Geogràficament, comprèn les regions més riques, més urbanitzades, actives i obertes al comerç com també a la vida de relacions de la costa mediterrània: Provença marítima i Llenguadoc mediterrani, així com la vall del Garona. Són regions que s'han obert aviat a l'alfabetització i a la llengua francesa.

La pràctica del comerç i/o de l'agricultura comercialitzada hi va afavorir aviat la repartició més o menys igualitària de les herències com a conseqüència de misterioses correlacions. Això limita moltíssim l'arbitrari, patriarcal i testamentari del pare de família. La xarxa urbana, grans ciutats com Marsella però també ciutats petites o mitjanes de la baixa Provença o del baix Llenguadoc, es van desenvolupar molt entre 1500 i 1800 sense que aquesta urbanització anés necessàriament acompanyada d'industrialització.

Les festes religioses i populars, particularment a Provença i a la zona del baix Roine i mig Roine, tenen un notable esplendor. En fi, entre l'època dels trobadors a l'edat mitjana i el renaixement provençal i literari del felibritge de Mestral i d'altres, després del 1850, s'ha fet constantment una literatura en llengua d'Oc en aquest país des de 1500 a 1800, poc coneguda fora de les ciutats on va néixer com Aix en Provença o Bezièrs, però prou reveladora quant als comportaments i actituds mentals de les regions en qüestió, és a dir en resum quant a les mentalitats.

Hi haurà doncs, dues parts en aquest planteig sobre el «midi»: historiografia recent i literatura dialectal. En quant al primer punt, direm que l'Occitània feliç i accessòriament, l'Occitània profunda han estat temes d'estudis històrics molt importants en el transcurs dels últims deu o vint anys que han renovat del tot, entre altres coses, la història de les mentalitats. Res de allò que es refereix a la historiografia ens ha de ser indiferent sobre tot quant al nostre tema d'avui. Els hi recordaré, doncs, el nom de Maurice Agullhon qui, amb els seus estudis sobre els penitents, ha mostrat el caràcter particularment intens i multicelular (o multimolecular, com els hi agradi més anomenar-ho) de la sociabilitat meridional intensa i sociabilitat meridional del seu mestre Fernand Benoît, historiador i arqueòleg de Provença. Al mateix temps Agullhon

en «La república al poble», que es referia, en el departament del Var, a la societat encara tradicional dels començaments del segle XIX, insistia en allò que anomena limitació intersocial. Remarquem que els comportaments i les ideologies no caracteritzen una classe social en contra d'una altra (diguem el proletariat o els petits pagesos contra la burgesia o la noblesa meridional), però més aviat que aquestos comportaments i ideologies van des dels grups superiors de la burgesia o classe mitjana local d'advocats i propietaris fins a les classes dites inferiors. I això en el marc potent de la comunitat pobletana o de la vila. Notem que, en aquest punt almenys, Agullhon s'allunya de les idees de Marx relatives a la lluita de classes (Blum) per apropiarse a les de Gabriel de Tarde que es refereixen a la limitació intersocial.

Es tracta doncs, en aquesta circumstància, de mentalitat interclassista i l'ideologia interclassista amb, com a màxim, una mena de filtratge de les idees dels grups superiors fins als grups inferiors (els hi faig notar que utilitzo aquí la paraula ideologia en el sentit utilitzat per Luis Dumont (?), és a dir, conjunt dels valors i de les actituds que caracteritzen una societat; no estem doncs gaire lluny de la noció, sempre una mica borrosa, de mentalitats). Aquesta facilitat de contactes i de propagació d'idees entre les classes s'explica, encara millor, en la societat meridional, per el pes constrenyador de la comunitat que agafa els grups dins del seu camp magnètic i per l'importància de la presa de paraula i dels comportaments extrovertits a la Provença.

Comportaments, per exemple, molt diferents de l'aplastant silenci que afecta eventualment les pagesies bretones aixafades sota el pes d'estructures senyoriales i verticals extramadament fortes. Estudis recents han confirmat del tot aquestes opinions de Maurice Agullhon i d'altres (?), per exemple, van estudiar l'ideologia de la casa en certes zones de muntanya meridionals (sud del Massís Central i Alps de l'Alta Provença i la Provença respectivament al segle XVIII).

Aquesta ideologia que pot molt bé, en aquest cas precís, relacionar-se amb les mentalitats locals, implica la confusió de les nocions de casa i de família, de baluard de pedra, de grup parental i infantil de carn i de sang, a l'interior de la mateixa paraula «ostal» (potser «casa» en català?). Això es tradueix en la cohabitació de dues parelles casades, la parella «senior» dels pares grans i la «junior» formada per un dels fills o una de les filles amb la seva muller o el seu marit amb la mainada d'aquest matrimoni «junior» i per l'expulsió fora de l'herència dels altres fills del matrimoni «senior» fills i filles grans només amb una dot o una petita part de la «legítima». D'aquí que aquest tipus de cohabitació engendri molts odis (la nora contra el vell i l'antagonisme sogra/gendre co-resideixen en una forta guardia de la casa, a les seves fronteres davant de les cases veïnes). Es característic doncs, que cada ú en la seva regió insisteixi en el caràcter interclasse i universal d'aquesta ideologia de la casa: per descomptat, els pobles de la Lozera o dels Alps de l'Alta Provença estan dividits en famílies que tenen un parell de bous per llaurar i famílies més proletarianes que no tenen bous ni, encara menys, cavalls. Però el

culte de la casa familiar més ampli en els potents, més modest en els més pobres, és del mateix ordre i de la mateixa qualitat en els grups inferiors i superiors. La importància de «classes» no introdueix diferenciació en les actituds mentals de cara a l'«ostal» que representa doncs, en la sençibilitat pobletana, un univers a la vegada comunitari i domiciliari.

Maurice Agulhon per altra part, va subratllar l'importància de les confraries de penitents en la religiositat de la França provençal o occitana. Aquestes confraries de penitents són molt conegudes a Catalunya, Espanya i Itàlia però, a la França clàssica, poc pogueren penetrar en els baluards fonamentals de les províncies septentrionals, malgrat els esforços d'Enric III a l'època de la «Ligue» i malgrat l'èxit local de les «charités» normandes. En aquest sentit, Occitània es va tornar portadora, dins del marc francès, d'una religiositat barroca àmpliament extesa en altres llocs, en el món llatí, mediterrani, o de llatino-amèrica així com a Àustria i Bohèmia. Aquesta religiositat, però, contrasta, en els segles XVII i XVIII, sobre la sensibilitat dominadora de França que intenta escapar i escapa efectivament en moltes ocasions al barroc per inclinar-se vers el classicisme, el neoclassicisme o el jansenisme o simplement vers un «rococó» que no passa de superficial.

Això s'aplica a la història de les mentalitats ja que el barroc no interessa únicament l'art, la literatura o la religió sinó també les actituds observades pels meridionals i igualment pels castellans etc... en la vida cotidiana, actituds que reposen en un conjunt d'idees, de símbols, de valors i en una sensibilitat. En resum, sobre tot allò que constitueix tal o tal altra mentalitat.

Al mateix temps, sembla que aquesta presència del barroc a la França meridional als segles XVII i XVIII, ajuda a definir millor el meu tema d'avui: mentalitats i minories nacionals. No es tracta de dir de manera exclusiva que tal minoria s'encarna en tal mentalitat molt particular: els normands són avars i púdics, d'acord, i què? Això no és fals, per descomptat, però tampoc és una definició completa.

Més aviat es tracta de demostrar que tal fet cultural —o conjunt de fets culturals— que, en una gran nació moderna (França, per exemple), està rebutjat o contestat per la cultura dominadora, fàcilment, s'encarna, s'expansiona, troba una veritable apogeu en una de les grans minories perifèriques i lingüístiques. És el cas del barroc, rebutjat desde París per l'ideologia oficial després de 1660, però que floreix d'Enric IV a Lluís XVI en la gent del sud, a tots els nivells de la vida social. Occitània fa un paper de refugi que dona la seva oportunitat a configuracions culturals o a mentalitats que, per altra part, són més o menys proscrietes en el territori dominant o dominador del centralisme nacional. Cal notar, per cert, que tals valors de «refugi» poden, fins i tot, presentar-se com a contradictoris. El barroc, ja se sap, a Europa del sud, o Amèrica Llatina i a l'espai sud-germànic va fonamentalment lligat a la cultura catòlica de la contra-reforma. La mateixa cosa podem dir dels nostres països d'Oc amb els seus convents a les ciutats i les seves esglésies. I, per paradoxa,

Occitània, és també el refugi del protestantisme francès, aquesta altra gran tendència proscripida pel parisenc i catòlic.

És evident que aquest protestantisme residual refugiat en el sud no té massa relació amb els barroquismes papistes encara que siguin veïns en el mateix municipi o àrea per bé que es pot parlar, a Castres o a Nîmes, d'un calvinisme amb tendències barroques, a l'època de Lluís XIII, bastant diferent dels rigors puritans o victorians del protestantisme britànic del segle XIX.

Centrem-nos en el catolicisme barroc típic de les sacralitats i també de les mentalitats del segle XVII occità. Els estudis d'Agullhon sobre els penitents, en aquest tema, han estat ampliat i completats pels estudis d'altres autors.

Aquest autor veu en la festa i en els ritus socialitzats de la mort, una de les formes més visibles de l'expressionisme barroc: desfilades dels cossos constituïts, missions quasi histèriques, carnaval. Totes les ocasions són vàlides. Les cerimònies religioses corresponen a descripcions realistes i poètiques del paisatge urbà. Exalten els barris que celebren, cada ú la seva gatzara i el seu sant patró. Subratllen també, de la mateixa manera, la importància de les confraries d'artesans i dels tres estaments de la societat. No són especials a la França del sud però sembla que aquesta els hi hagi donat una intensitat que no es podria trobar en regions més septentrionals. A la Provença, per exemple, en el quadrilàter sagrat que formen les ciutats d'Aix, Marsella, Arles i Tarascon, l'intensitat festiva i urbana és màxima, assolint una extraordinària qualitat estètica a Aix, on la festa del «Corpus» dibuixada a l'origen pel rei René, aquest Fellini provençal del final de l'edat mitjana, fa desfilar successivament els déus pagans i els personatges de l'antic i del nou testament.

El barroc urbà del sud es trobarà també en les obres d'Yves Castan (?). Aquest historiador va descriure un món d'inflament social, on el burgès petit i mitjà procura fer-se remarcar, pretenciosament, per la seva indumentària i per les festes que organitza de quan en quan. Aquestes festes compensen l'impressió de gasiveria que sorgeix de les pobreses de la vida quotidiana.

Al centre de tot això, l'honor: aquest sentiment fou castellà o cornelià en el segle XVII. Segueix molt viu a Toulouse o a Beziers i, molt a prop, a Castella en el segle XVIII. El trobem a tots els estaments socials i fins i tot en els captaires. L'honor exclueix, en principi, el furt en els homes i les disbauxes en les dones, «lladre» i «puta» són les pitjors injúries que es poden trobar als arxius dels tribunals de Llenguadoc. L'honor, en canvi, s'adapta a la violència mútua i fins i tot l'encoratja. Sobre aquest punt, no solament disposem d'algunes notacions impressionistes sinó també de veritables estadístiques comparatives confrontant el nord i el sud; il·luminen una pràctica (la violència) que, entre altres connotacions, és la correlació d'un concepte i d'un ideal (l'honor) que forma part de les mentalitats locals. El crim entre les persones és molt més extens en percentatge al sud que al nord del país, segons els mapes realitzats sobre l'estadística rural de França (París 1833) i sengos altres es-

tudis fets al segle XVIII. El cas més extrem es troba a Còrsega, fora del territori propi d'Occitània per cert: en aquesta illa, la mortalitat per homicidi, a principis del segle XVIII, arriba a unes xifres que serien equivalents a les de la primera guerra mundial per tota França. Sobre aquest tema els estudis d'Yves Bercé referents a les revoltes, principalment urbanes del sud són especialment interessants. Quant a les qüestions de les modalitats barroques i occitanes de la violència tradicional, contra el fisc i l'estat, contra l'allotjament dels soldats, contra el repartiment dels impostos directes i contra la percepció de les taxes indirectes, Bercé (?) il·lustra la resitència o la militància brillant de les ciutats provençals o aquitànies tan comunitàries, unides en els seus col·loquis, les seves curses de braus i els seus sublevaments intra murs en el segle XVII. El segle XVIII sembla que, en aquest sentit, es quedi una mica estancat després del 1707 i quasi es podria dir del 1676 fins al 1780. Però, un viu retorn de tot el reprimint intervindrà al moment de la revolució francesa a la Provença i en el baix Llenguadoc, més ampli al sud i a Lyon.

Les ciutats del quart sud-est de França, millor urbanitzades, coneixeran llavors, en un grau més intens que en la resta de l'hexàgon, una ràpida polarització en els extrems, una dosis anormalment elevada de violència i un alt nivell de participació a l'acció política. Tornarem a trobar la tradicional sociabilitat meridional amb el seu comunitarisme agressiu. En aquest punt de vista, la llarga revolució urbana del «migjorn» (1789-1815) apareix com un retorn del reprimint, de dues cares antagonistes i tanmateix similars, d'alguna manera, al terror roig i al terror blanc. Anirà acompanyada d'un retorn als rituals de violència que fan pensar en els segles XVI i XVII occitans. A la nostra època, encara trobem, formidables personalitats barroques, apassionades de rugby, en les ciutats petites i mitjanes de la regió de l'Aude com Carcassona i Lesignan-Corbiere.

Es pot arribar al coneixament de les mentalitats a través de la cultura i especialment de la cultura de les minories nacionals o perifèriques com la cultura d'OC? La resposta és múltiple: d'una part, tothom ho sap, la literatura és una pantalla però també un mirall. Porta amb ella estereotips però també revela realitats. En això, es pot dir que els estereotips són tan importants com les representacions de la realitat (i per cert, què és la realitat en matèria social?), prou important per establir una realitat. De totes maneres, a oients catalans com vosaltres els hi pot interessar saber que els dos primers terços del segle XVII, per exemple, són contemporanis de l'apogeu urbà d'un teatre plenament original d'expressió provençal. Aquest apogeu caracteritza, precisament, la ciutat d'Aix en Provença i un dels més importants de la literatura d'OC, Brueys, no té res a envejar a Molière o a Goldoni. Sobre tot, les seixanta obres, més o menys que ens ha deixat el teatre occità de l'antic règim entre 1570 i 1790, mereixen un tracte especial en un plantejament sobre les minories i mentalitats. Efectivament, es tracta d'un corpus limitat (60 obres de teatre, ho torno a repetir) molt menys important en nombre d'obres que, per exemple, el teatre francòfon del segle XVIII amb les seves 12.000 obres:

dramas, comèdies, tragèdies, etc... el petit nombre (60 obres, més o menys, en país d'OC) és, per una part un desavantatge (molt poques obres mestres per descomptat!) i un avantatge, perquè un investigador aïllat pot estudiar aquest «corpus» limitat, però substancial, en un temps relativament curt. Així, es pot tenir fàcilment una idea d'una cultura regional i multiseular, en resum meridional i barroca, com a expressió eventual d'una mentalitat. De totes maneres tornem a trobar en aquesta producció, o en una part d'ella l'ideologia interclasse de la qual parlava anteriorment. Es tracta, de fet, d'obres escrites per autors burgesos (advocats, mercaders...) i que van destinades a un públic popular i dialectal. La popularitat d'una comèdia provençal pot, a més, coincidir sortosament, amb l'exaltació festiva d'una assemblea autènticament plebeia: per exemple, les obres avinyoneses o marseleses presentades pel carnaval i les de Beziers presentades, a la plaça pública, per la festa ciutadana de l'Ascensió (anomenada «de les caritats»), festa molt més calurosament urbana que fredament cívica. Tornem a insistir en el fet que l'unitat local i dialectal permet la comprensió mútua; els nobles occitanòfons, els burgesos, els plebeus, els vinyaters junts al auditori de la plaça de Beziers, el dia de l'Ascensió, saluden, amb una passió de riure unànim, les diverses frases de dramaturgs d'aquesta ciutat de l'època barroca. Remarcarem, també, un altre fet que apropa aquesta literatura dialectal de les mentalitats de la base, en realitat més ciutadanes que camperoles: les produccions literàries d'Oc estan centrades, no pas al voltant d'una gran ciutat (per exemple Tolosa que seria en aquest cas l'homòleg cultural de París o, per Catalunya, Barcelona) sinó que es dispersen, en quant a les seves redaccions i els seus redactors, al voltant de diferents ciutats meridionals: Aix en Provença amb Brueys durant la primera època barroca, Beziers amb el seu teatre popular, ja evocat a l'època de Lluís XIII i «la Fronde», Avinyó (mateixa cronologia) i també Agen, Montelimar, Montpellier, Carcassona, Cahors.

Al segle XVIII, Marsella, en plena ascensió, eclipsarà progressivament les altres ciutats en detriment d'Aix en Provença, sense que es pugui parlar tanmateix d'un centralisme marsellès. Grenoble produeix també, modestament, una petita dramaturgia en llengua franco-provençal bastant diferent de l'occità, en el Delfinat. L'influència d'un autor (quan existeix) no passa gaire de les afores de la seva ciutat o de les seves muralles. A Cahors o a Limoges, són coneguts els autors locals, però ni se sap el nom de l'escriptor local d'Aix en Provence o de Beziers. Això no exclueix, en el mateix lloc, l'èxit o el triomf teatral quan una obra es compenetra en la sensibilitat del lloc o del moment.

La diferència és radical amb la «gran» literatura francòfona dels segles XVII i XVIII, centrada sobre París, que irradia, almenys tendencialment, cap a totes les ciutats de l'hexàgon. Les «belles lettres» d'Oc, en canvi, estan repartides en diferents petites zones urbanes. Els temes que tracten són molt pròxims de les mentalitats d'una població ciutadana. També interessen la població rural dels ravals vitícols. Rodegen cada ciutat del «midi» (migjorn).

Els textos presentats a l'escenari tracten essencialment de les estratègies matrimonials: de quina manera un noi aconseguirà del pare de la noia que estima, l'autorització de casar-se amb la seva filla, de quina manera trobarà els diners, la casa, etc... que arrancaran el «sí» patern. Sobre aquest tema, aparentment aburrit, hi ha unes 60 obres occitanes que foren representades entre 1570 i 1790, amb moltes variants. En un primer anàlisi, hi trobem les obligacions lògiques del teatre occidental i, particularment, les de la dramaturgia italiana del carnaval, amb les seves obres igualment orientades sobre els temes del matrimoni. Més concretament, aquest teatre expressa localment les feixugueses sociològiques de la família meridional en la realitat quotidiana, on el patriarca té quasi bé tot poder sobre els fills casats i els néts.

Una altre coincidència o correlació amb la pràctica: aquest teatre d'Oc treu profit de les noces excepcionals, per exemple, de dos germans i dues germanes, o d'un vidu i una vídua, o encara de dos dels seus fills. La desfloració prenupcial com a tècnica corrent per obligar una noia a casar-se, és freqüent en el teatre d'Oc. Igualment, veurem en el fitxer dels demògrafs que estudien el segle XVII que la prostitució és també, en aquest teatre, un dels temes favorits.

Ens trobem davant d'un estereotip prostibulari que ve de la «Celestina» i de la gran tradició del teatre espanyol, però també d'una realitat de bordells i de meuques, molt present en les ciutats meridionals als segles XVII i XVIII. Igualment, les disbauxes de l'amor, passió i desig, sobre les quals els nostres arxius serials són tan discrets, (només apareix la paraula «amistat») són perfectament vives en el teatre d'Oc, entre la grolleria sensual dels criats i les estrofes amoroses dels protagonistes. Tanmateix, aquestes obres no tracten únicament dels temes de l'amor i del matrimoni, sinó també de la guerra que continua rondant a prop de les ciutats, sovint castigades per la soldadesca.

Les obres llimosines, ageneses, languedocianes evoquen doncs al llarg de totes les escenes, a l'època de Rohan i de Montmorency, els soldats pillards, violadors, en general ridículs però a vegades sublims.

Reconeixem que els setges de Privas i de Montpeller en el temps de Lluís XIII no tenien res que veure amb la guerra «de Saló». En aquest cas també hi ha una intersecció entre una situació de fet (un Llenguadoc i també una Catalunya sacudits per la guerra durant els dos primers terços del segle XVII) i per altra part un estereotip cultural unit a la sensibilitat i a la mentalitat occitanes: vull dir el guerrer èpic, fatxenda i ridícul, un «perdonavides», anomenat localment «capità Fridasso» en la bonica «comèdie de l'interêt» de Feau d'Aix en Provença, en els anys 1660.

La tragèdia és la política. L'Occitània urbana, als segles XVII i XVIII, es troba apartada de les grans decisions del poder que es decideixen a París i després a Versalles. Així, Occitània deixa de banda la creació tràgica. Seria això una manera de començar a despolititzar les nostres mentalitats meridionals?

De fet, tractant-se de la política i de l'estat, els ciutadans meridionals po-

den queixar-se dels impostos massa elevats (encara que les revoltes antifiscals hagin disminuït molt en el segle XVIII: l'impost és relativament menys elevat que en el segle XVII). En general, l'actitud de la gent de les ciutats del sud, ben estudiada per Yves Castan era diferent de la d'avui dia. No feien responsable al govern reial (diferent de l'Estat de justícia) de tot allò que no funcionava: alça dels preus, sequera, sous baixos. «El bé social, segons l'opinió de la gent, no derivava obligatòriament de l'Estat sinó de la societat.» Per tant, el mal social no venia de les iniciatives equivocades del monarca. Igualment, els sous baixos eren normals, deguts a un lloguer de la mà d'obra basat en els contractes. El seu nivell era admès com a costum. Augmentar-los, hauria provocat únicament un encariment de la vida en la mentalitat d'aquella època. En aquests casos, la lluita i els avalots no eren contra els amos (per tant no hi havia gaires possibilitats de vagues) sinó contra els especuladors que acaparaven el grà, i el posaven a un preu prohibitiu i també contra els responsables municipals. Se'ls acusava d'omplir les seves butxaques imposant taxes massa feixugues. Aquestes orientacions relatives als problemes de les subsistències i dels ajuntaments troben efectivament el seu reflex en la literatura d'Oc.

La fam d'Avinyó (1709) és exaltada de manera còmica per l'abate Fabre en «el setge de Caderousse»: l'hivern rigorós provoca una fam que utilitza l'autor de manera burlona seguint la mateixa tradició de la seva veïna Itàlia (Camporesi: «El pa salvatge»). Els conflictes municipals, la lluita contra la noblesa (veritable o falsa) també apareixen, ocasionalment, en les obres dels escriptors meridionals. D'altre part, l'absència de tragèdies en aquesta dramàtúrgia provençal segueix indicant, a la seva manera, ho repeteixo, una mena d'apoliticisme.

Potser hem arribat al punt que podem definir millor les relacions quadrangulars que uneixen cultures, minories, història i mentalitats: la història expropria els meridionals d'un Estat i fomenta així en ells un apoliticisme fonamental. D'altre part, l'estructura comunitària de les ciutats d'Oc enfoca les lluites socials sobre els problemes de subsistència i sobre el rebuig de les intrusions exteriors i això en detriment de la lluita de classes en sí. La cultura escrita i dialectal transforma doncs aquests fenòmens en possibilitats d'escollir o de rebutjar: rebutjar la tragèdia en el teatre local com la política en la vida ciutadana, i a més a més concentrar l'escriptura dramàtica sobre els problemes de la vida privada i del matrimoni; atenció subsidiària dedicada, malgrat tot, a les qüestions de subsistència i municipals. Els estereotips del caràcter nacional no agraden gaire als historiadors com tampoc els del caràcter provincial.

Dir que els normands són retrets, discrets, astuts, verds tanmateix, i púdics, i els meridionals extrovertits i «tartarinescs», pot semblar, i amb raó, una pila de banalitats. En canvi, contrastar l'influència a Normandia d'un catolicisme jansenista, ascètic, reprimat i fins i tot purità amb un papisme barrocc, que funciona en el país d'Oc com una immensa custòdia social pot passar, em sembla, com una afirmació més adequada. Aleshores, es poden rela-

cionar aquestes dades culturals amb els estereotips relatius al caràcter provincial. Podem aconseguir així una imatge vàlida, eventualment per alguns segles, del temperament i fins i tot de les mentalitats provincianes. Caldria mencionar també altre vegada, però no tinc temps de fer-ho dins dels límits d'aquesta conferència, el paper de refugi i de conservació que tenen les minories davant dels remanents culturals i de les mentalitats que no són, tanmateix, a l'origen, específics de tal o de qual cultura regional. Penso, particularment, en els contes populars i en els fenòmens de bruixeria que s'estudien i es troben més fàcilment en les nostres perifèries lingüístiques, que en el lloc mateix de les nostres cultures nacionals, siguin aquestes franceses o fins i tot angleses.

Tot això es pot dir per un període que se situa entre el període gloriós dels trobadors i la resurrecció del «felibritge» realitzada per Mistral a partir de 1850. És l'època fosca de la literatura meridional, segle XVI al XVIII, el seu període d'incògnit, tanmateix apassionant i molt revelador d'una societat i d'una mentalitat.

Torno a repetir que no tractaré de parlar del sentit del realisme socialista que uneix directament la cultura i la societat i fins i tot l'economia, sinó de considerar una cultura dialectal i quasi una infra-cultura. És típica, no de les realitats en el sentit propi de la paraula, sinó que il·lustra efectivament estereotips i mentalitats àmpliament extesos en les classes mitjanes i en el poble meridional.

Potser caldria parlar una mica de l'actitud pròpia de l'historiador davant de les minories nacionals o perifèriques i davant també del passat de les seves cultures populars i de les seves mentalitats.

Un primer comportament, perfectament legítim, pot ser nacionalista o reivindicatiu (la reivindicació occitana de Robert Lafont, per exemple). Aquesta actitud implica sovint, però no de manera absoluta, que l'historiador sigui originari de la mateixa ètnia de la qual descriu el passat i que s'entregui, emocionalment, al combat d'aquesta ètnia i de tots aquells que es diuen els seus representants.

Per altres investigadors, com jo mateix, el problema és potser diferent: jo sóc normand i m'interesso de l'Occitània per raons de contingències biogràfiques, que no cal explicar aquí, i perquè també em sembla que una mirada «forastera» sobre una civilització meridional, una mica diferent de la França del nord i pròxima, en alguns aspectes, de les civilitzacions de Ligúria o de Catalunya, pot presentar un cert interès. A més a més Normandia, la meua pàtria, és una mica petita per al meu gust i va decaure molt després del 1066, època del seu apogeu amb la conquesta d'Anglaterra. Occitània és, per a mi, un objecte diferent; és gran, més gran fins i tot, geogràficament, que Catalunya. Està massa abandonada pels investigadors de la nostra història literària. Per exemple, en el cas francès, no s'interessen més que per les obres de França del nord o més exactament de París (història recenta de la «literatura fran-

cesa» escrita per professors de la Sorbona i que deixen completament de banda tot el material que s'ha escrit al sud del Loire).

Estudiar el món occità no vol dir, doncs, fer un acte de nacionalisme perifèric, és reivindicar senzillament una part capital, i massa temps abandonada pels historiadors, de l'herència nacional francesa. És descriure, per parafrasejar el títol d'un llibre famós de Pierre Vilar i molt conegut a Barcelona «Occitània dins de la França moderna». I tot això en el meu cas, llegint l'occità sense saberlo parlar.

PERÒ NO CREIEU QUE EL PUNT DE VISTA DE L'HISTORIADOR ÉS TAN IMPORTANT COM EL DEL LINGÜISTA?

EMMANUEL LE ROY LADURIE
(Traducció: Francette MULLER)